

Реакція дітей на кризову ситуацію може варіюватися в залежності від різноманітних факторів, включаючи вік. Навіть діти, які спочатку можуть виглядати не дуже постраждалими, можуть в якийсь момент в найближчі тижні пройти через фази неправильної поведінки у більшому ступені, ніж зазвичай, і демонструвати серйозні ознаки стресу. Ось кілька поширених способів реагування дітей на стрес:

фізичні реакції (всі вікові групи)

Зверніть увагу, що наведені нижче ознаки також можуть бути ознаками фізичного захворювання, тому, зверніться до лікаря, щоб виключити будь-який фізичний стан.

- Втома
- Біль у шлунку
- Ускладнене дихання
- Задишка
- Сухість у роті
- М'язова слабкість
- Запаморочення
- Трясіння
- Головний біль
- Загальні болі

Вік	Реакція
0-3 роки 	<ul style="list-style-type: none"> - Тримається за своїх опікунів більше, ніж зазвичай - Регрес до колишньої поведінки (у молодшому віці) - Зміни у режимі сну та харчування - Підвищена дратівливість - Підвищена гіперактивність - Підвищений страх - Підвищена вимогливість - Частіший плач
4-6 років 	<ul style="list-style-type: none"> - Тримається за дорослих - Регрес до колишньої поведінки (у молодшому віці) - Зміни у режимі сну та харчування - Підвищена дратівливість - Знижена концентрація - Зростаюча пасивність або більша гіперактивність - Припиняє грати - Переймає ролі дорослих - Припиняє розмовляти - Підвищена тривожність або занепокоєння
7-12 років 	<ul style="list-style-type: none"> - Відстороняється - Часте занепокоєння про інших постраждалих - Зміни у режимі сну та харчування - Підвищена наляканість - Підвищена дратівливість - Часта агресія - Агітація - Погана пам'ять і концентрація - Фізичні симптоми/ психосоматичні - Часті розмови про подію або повторювана гра - Відчуває провини або звинувачує себе
13-17 років (підлітки) 	<ul style="list-style-type: none"> - Сильна скорбота - Демонструє надмірну турботу про інших - Почуття провини та сорому - Відкрита непокора авторитету - Підвищене ризикування - Агресія - Саморуйнівна поведінка - Відчуття безнадії

Діти, які демонструють ці ознаки протягом тривалого періоду часу, потребуватимуть підтримки фахівців.

- Відстороняється або веде себе дуже тихо, рухається мало або взагалі не рухається
- Приховується або ухиляється від інших людей
- Не відповідає іншим, не говорить
- Надзвичайне та постійне хвилювання
- Фізичні симптоми поганого самопочуття; тремтіння, головний біль, втрата апетиту, болі
- Агресія, намагається завдати шкоди іншим
- Збентеженість або дезорієнтованість

Як створити сприятливе середовище для вашої дитини в стресових ситуаціях

Іноді важко захистити й ізолювати дітей від стресових факторів у їх середовищі, особливо тих факторів, які перебувають поза вашим контролем. Однак є деякі прості речі, які батьки можуть зробити, щоб створити сприятливе середовище для своїх дітей та зменшити вплив кризових ситуацій.

НЕМОВЛЯТА 	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечте теплі та безпечні умови. - Тримайте їх подалі від сильних шумів і хаосу. - Обіймайте та цілуйте їх.	<ul style="list-style-type: none"> - Підтримуйте регулярний графік годування та сну, якщо це можливо. Говоріть спокійним і лагідним голосом.
МАЛЕНЬКІ ДІТИ 	<ul style="list-style-type: none"> - Приділіть їм додатковий час та увагу. - Часто нагадуйте їм, що вони в безпеці. - Поясніть їм, що вони не винні в поганій ситуації, що склалася. - Уникайте відокремлення маленьких дітей від опікунів, братів, сестер і близьких. - Наскільки це можливо, дотримуйтеся звичайних режимів і розкладів.	<ul style="list-style-type: none"> - Дайте прості відповіді на те, що сталося, без страшних подробиць. - Дозвольте їм триматися поруч із вами, якщо вони бояться або міцно тримаються за вас. - Будьте терплячими з дітьми, які починають вести себе так, як вони вели себе раніше у молодшому віці, наприклад, смокче великий палець або мочиться в ліжку. Надайте можливість пограти та розслабитися, якщо це можливо.
ДІТИ ТА ПІДЛІТКИ СТАРШОГО ВІКУ 	<ul style="list-style-type: none"> - Приділіть їм свій час та увагу. - Допоможіть їм дотримуватися звичайних процедур. - Наведіть факти про те, що сталося, і поясніть, що відбувається зараз. - Дозвольте їм бути сумними. Не очікуйте, що вони будуть жорсткими.	<ul style="list-style-type: none"> - Прислухайтесь до їх думок і страхів, не засуджуючи їх. - Встановіть чіткі правила та очікування. - Запитайте їх про фактори небезпеки, з якими вони стикаються, підтримайте їх і обговоріть, як вони можуть найкраще уникнути шкоди. - Заохочуйте їх і надавайте їм можливості бути корисними.

Загальні щоденні поради

- Будьте лагідні до своєї дитини, обіймаючи або тримаючи її за руку. Скажіть дитині, що ви її любите. Це допоможе заспокоїти та втішити дитину, а також допоможе підтримувати позитивні стосунки.
- Намагайтеся регулярно створювати час і простір для взаємодії один на один з вашою дитиною
- Були порушені звичайні процедури, тому важливо реорганізувати свій режим, щоб створити стабільність і передбачуваність (наскільки це можливо) для дітей. Намагайтеся дотримуватися режиму сну в аналогічний час та інтегрувати деякі навчальні заходи.
- Заохочуйте свою дитину вести щоденник.
- Заохочуйте свою дитину до гри
- Контролюйте вплив новин на дитину
- Якщо вашій дитині потрібна увага, але ви не можете відразу приділити її, переконайтеся, що дитина впевнена в тому, що ви її вислухаєте найближчим часом
- Заохочуйте підлітків віднайти безпечні способи відчуття самостійності, наприклад, коротка щоденна прогулянка наодинці або триматися повсякденного розпорядку. Відкрито говоріть про очікування або про те, чому треба було прийняти певне рішення.